

Репрезентація образу жінки-індіанки в мультикультурному мегаполісі (на матеріалі п'єси «Екстаз Ріти Джо» Джорджа Риги)

Стаття присвячена вивченню репрезентації етнічних образів, міжнаціонального сприймання та культурної ідентичності індіанців у канадському суспільстві в творчості канадського письменника Джорджа Риги. З'ясовуються особливості художньої інтерпретації образів індіанців та англоканадців у п'єсі «Екстаз Ріти Джо».

Ключові слова: репрезентація образу, істина репрезентації, образ індіанки, канадська література.

The article is devoted to the study of the representation of national images, international perception, and cultural identity of Ukrainian people in Canadian society in literary works of George Ryga – a Canadian writer of Ukrainian origin. The article establishes the peculiarities of fictional interpretation of the images of Indians and Anglocanadians in his dramatic work “The Ecstasy of Rita Joe”.

Ilyia Kominyarskiy. The representation of a image of an Indian woman in the multicultural magepolis (on the material of George Ryga's play “The Ecstasy of Rita Joe”).

Key words: representation of the image, truth of the representation, image of an Indian woman, Canadian literature.

Література – це поле для прояву ідентичності. Серед усіх літератур канадська література має великий інтерес до репрезентації образів певних національностей, оскільки населення Канади є мультикультурним. Багато канадських митців різних національних походжень намагалися репрезентувати свій народ у суспільному житті країни.

Світова криза репрезентації (зображення, образу, представництва), яка нині відбувається, є явищем загальним для постмодерністського духу пізнього капіталізму. Вона полягає в тому, що постмодернізм інтенсифікував його відчуження від репрезентативної істини, а також взяв участь у спробах відновити її «традиційні цінності». Постає запитання – що ж таке репрезентація в художньому творі? Існують такі принципові точки зору. По-

перше, як приклад політичної репрезентації можна назвати ідеал демократії. Кожен виборчий округ бере участь в управлінні державою через свого представника (репрезентанта), який дбає про його інтереси і з яким той, кого репрезентовано, може себе ототожнювати. По-друге, проблема репрезентації проходить крізь історію філософії від Платона до Ніцше, причому її критична фаза доходить своєї кульмінації в Кантовій критиці раціонального розуму. Неможлива жодна репрезентація, якщо вона є об'єктом морального раціонального розуму. Репрезентація завжди має стосунок до істини, а текст, якщо й може говорити істину, то може перекручувати й хибно репрезентувати [Вінквіст, Тейлор 2003 : 358].

Слід зауважити, що проблему репрезентації образів у будь-яких творах можна трактувати з різних точок зору – негативної або позитивної для героїв. Теоретичними засновком дослідження є визначення Ю. Ковалівим суті терміну репрезентації: «Репрезентація (лат. representation: наочне зображення) – показ, представництво, представлення. Поняття «репрезентації» і знак взаємовизначаються, розкриваються через присутність, що демонструє його історично-традиційне розуміння» [Ковалів 2007: 316].

Ф. Ніцше помітив, що чим наполегливіше артистичне пізнання переймалося проблемою репрезентації істини у художньому творі, тим очевиднішою ставала омана. Якщо модернізм переглядав художню традицію репрезентації, авангардизм намагався поривати з нею, то постмодернізм поглибив відчуження від неї, піддаючи сумнівам приховану в ній «істину», безмежну релятивізацію та довільність пізнання, що супроводжуються неминучими компромісами різних поглядів.

Сучасне письменство усуває межі правди й вигадки, життєподібна основа поступається перед експансивним симулякром, перед позбавленим авторитетів репрезентаційним вакуумом. Замість репрезентації тут панує еволюційна стратегія, істину усувають багато конкурентних наративів, засвідчуючи її відносність деформацією досвіду, зокрема пам'яті, верифікованої і водночас фальсифікованої індивідами [Ковалів 2007: 316].

Аналіз та узагальнення сучасної наукової літератури засвідчує, що в ній обмаль літературознавчих студій з проблем

репрезентації образу національних меншин в літературі, зокрема у канадській літературі. Зауважимо, що своєрідна репрезентація образу головного героя літературного твору характерна для творчості Дж. Риги. Репрезентація образу, з точки зору автора, направлена на неординарне сприйняття та розуміння читачем художнього твору, зокрема у п'єсі «Екстаз Ріти Джо». Мета статті – висвітлити репрезентацію образу головного героя (в даному випадку героїні), яка залежить від суб'єктивних поглядів другорядних героїв, що в свою чергу хибно репрезентує його дійсну особистість.

Джордж Рига – обдарований канадський прозаїк, талановитий публіцист та драматург українського походження. Твори Джорджа Риги є соціально орієнтовані. Перу митця належить сто дев'яносто п'єс, дві кантати, 5 сценаріїв для фільмів, збірник віршів. Його твори мають універсальний характер для Канади: вони виявилися актуальними та бажаними і у франкомовному Квебеці. Зауважимо, що деякі з них Грат'єн Желінас переклав французькою мовою [Рига 1972].

П'єса «Екстаз Ріти Джо» – це розповідь про молоду індіанку Ріту Джо, яка залишила резервацію для пошуків роботи в місті, але замість цього, за словами автора, пройшла через «an odyssey through hell (подорож крізь пекло)». Вся ця «подорож» завершилася звалтуванням та вбивством головної героїні. Цю правдиву історію розповідає друг Ріти Джо Джеймі Пол.

Сконцентрований письменником сюжет передає художню трансформацію фабули та лінійну організацію перебігу подій. Він характеризується значущістю змісту, глибиною естетичного осмислення, повнотою розгортання подій та яскравим представленням характеру головної героїні. Ріта Джо – індіанка, яка бореться за своє існування. Декілька очевидців свідчать проти неї, але вона всіляко намагається захищати себе. Інші сцени змальовують спогади Ріти про її минуле та попередження про майбутнє.

Дія в п'єсі відбувається в середині 1960-х. Більшість епізодів трапляється в урбанізованому неназваному місті, яке дуже нагадує Ванкувер і включає залу суду, церкву, в'язницю, кімнату, яку наймав Джеймі Пол, а також вулиці та алеї з голосними

бійками. Спогади Ріти Джо про дитинство відбувається у сільській місцевості і навколо резервації, де вона виросла.

Варто зазначити, що Джордж Рига був дуже політизованим письменником у своїй творчості. Він пояснив створення п'єси «Екстаз Ріти Джо» наміром відкрити «the protective shutters of our civilization (захисні жалюзі нашого суспільства)» та зобразити кинутих напризволяще «forgotten people... Canadian Indians (забутих людей канадських індіанців)». П'єса порушує тему відносин різних культур, в даному випадку англо-канадської та індіанської. Метою написання твору є зображення «dominant» англо-канадської культури, що робить залежною індіанську. П'єса презентує детальний опис антигуманного та деструктивного соціального процесу над «життям» молодої індіанки. Джордж Рига використовує характери для яскравого зображення трагічних наслідків культурного поділу на корінних та некорінних жителів в його п'єсі. Він описує певні проблематичні аспекти тогочасного життя через своїх героїв. Письменник у п'єсах репрезентує такі суспільні явища: маргіналізація та асиміляція [Кирчанів 2010].

На думку Ю. Коваліва: «Маргінальність (лат. *margo, marginis*: край, межа) – межове перебування людини у певній соціальній спільноті, що впливає на її психіку, спосіб життя». Поняття, запроваджене у науковий обіг американським соціологом Р. Парком [Ковалів 2007 : 15]. Термін «маргіналізація» – це процес соціального падіння або знаходження у невисокому і заздалегідь програшному соціальному статусі. Маргіналізація нижчих прошарків населення притаманна ієрархічному і патріархальному суспільству. В літературі вона трактується як занепад. Зазвичай маргіналізація призводить до матеріального зубожіння, і навіть до зникнення маргіналізованих груп [Mullaly 2007]. Маргіналізовані індивідууми часто обмежені в отриманні соціальних послуг, програм і соціальних привілеїв. Розрізняють особисту, громадську і глобально-структурну маргіналізацію. Вони були введені Р.Парком з метою виявлення соціопсихологічної неадаптації іммігрантів до умов міського середовища. У ситуації утворення маргіналізації виявляються так звані «культурні гібриди», які балансують між домінуючою в суспільстві групою, що повністю нікого не приймає, і групою, з якої вони виділилися.

Маргінал це – той, хто втратив колишні соціальні зв'язки і не пристосувався до нових умов життя (звичайно про представників національних меншин, мігрантів, вихідців із села). Це той, хто не визнає загальноприйнятих норм і правил поведінки. Представник специфічних субкультур, політичних течій, релігій, тощо [Ковалів 2007 : 15].

Головна героїня п'єси Ріта Джо – бідна корінна жителька. Всі фактори діють проти неї, адже вона соціально не захищена та продовжує боротьбу за своє існування: «Rita Joe: The first time I tried to go home I was picked up by some men who gave me five dollars. An' then they arrested me... It wasn't true what they said, but nobody'd believe me... (Ріта Джо: Перший раз, коли я намагалася потрапити додому, мене зустріли декілька чоловіків, які дали мені п'ять доларів. Потім вони мене арештували... Вони казали неправду, але ніхто не повірив би мені...)» [George Ryga 2004]. У п'єсі головній героїні декілька чоловіків запропонували п'ять доларів. Вона, вірячи у людську доброту та нічого не підозрюючи, взяла їх. Її заарештували і звинуватили в тому, що вона – повія. Вона не розуміла ставлення поліції та судді до неї, оскільки вона з резервації і не буда пристосована до міського життя. Суддя, представляючи англоканадців, зверхньо дивився на жінку-індіанку і не міг об'єктивно розглядати справу стосовно обвинувачення. Ми бачимо, що непристосованість головної героїні до певних умов життя створило для неї низку проблем, хоча не й не останню роль в цьому відіграло шовіністичні погляди англоканадців щодо національних меншин.

Асиміляція (від лат. *assimilatio* – уподібнення) – це процес, у ході якого етнічна, расова, соціальна, конфесійна чи інша меншість сприймає цінності, норми поведінки, культуру більшості тощо. Термін який широко застосовується в етнографії, етнології, етнопсихології, соціології, культурології, соціальній психології та інших соціогуманітарних дисциплінах.

Процес етнічної асиміляції найбільш інтенсивно й швидко здійснюється у суспільствах, де відбувається розсіювання іноземних мігрантів в однорідному суспільстві з міцними і сталими економічними, політичними й культурними зв'язками. Найповільніше етнічна асиміляція відбувається у суспільствах, де мігранти утворюють замкнені територіальні громади з власними

інституціями й організаціями, що мають тривалі й розгалужені зв'язки з етнічною батьківщиною. Та етнічна спільнота, яка асимілюється за певних умов, тією чи іншою мірою впливає й на культуру асимілятора [Тейлор 2004].

Вчитель Ріти Джо вказує на роль освітніх інституцій у національній політиці щодо асиміляції корінних жителів Канади. Джордж Рига вказує на символічну гру слів стосовно прізвища – Don-a-hue = put on a colour (наповнити кольором). Це означає стати «білим», що для корінного жителя Канади є останньою, але нездійсненою метою існування в канадському суспільстві. Ось яскравий приклад цієї асиміляції: «Miss Donahue: Do you know what a melting pot is?... You put cooper and tin into a melting pot and out comes bronze... It's the same with people! (Міс Донах'ю: Ви знаєте, що таке змішувач?... Ви кладете мідь та олово у змішувач й отримуємо бронзу... Таке саме відбувається з людьми!)» [George Ruga 2004]. Отже, на цьому прикладі, ми можемо побачити, що безліч корінних жителів намагалися стати «справжніми канадцами», жертвуючи своєю національною самобутністю та ідентичністю.

Таким чином, п'єса Джорджа Риги «Екстаз Ріти Джо» – це стилістичний гібрид, який репрезентує елементи соціального реалізму, експресіонізму та поетичної драми в руслі постмодерністських тенденцій. Деталі життя Ріти Джо та Джеймі Пола настільки реалістично описано, що Джордж Блумфільд (перший режисер-постановщик п'єси) стверджував, що внутрішній світ героїв та конфронтація соціальних та національних класів є тривожними з точки зору політичного устрою. У п'єсі знищується дух індивідуальності героїв. Спогади Ріти Джо про дитинство, яке вона провела з молодшою сестрою та батьком, зображені з такою глибиною і багатогранністю, що це надає п'єсі унікальної комбінації стилів.

Оскільки будь-який етап історико-літературного процесу може бути актуалізованим як база подальших філософсько-естетичних пошуків, то цілком закономірно, що і літературна спадщина Джорджа Риги потребує більшої уваги. Це зокрема стосується літературознавчих студій, що вимагають більш ґрунтовнішого вивчення художнього слова представників канадської літератури українського походження.

Література: *Рига 1972*: Рига Джордж. Індіанець / Рига Джордж // «Всесвіт». – 1972. – №1. ; *Енциклопедія 2003*: Енциклоп. Постмодер. / [за ред. Ч.Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. пер. О. Шевченко]. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – С. 358 – 361.; *Кирчанів 2010*: Кирчанів М.В. Америка & Україна: література й ідентичність / М.В. Кирчанів. – Вороніж: 2010. – 162 с.; *Літературознав. енциклоп. 2007*: Літературознавча енциклопедія: [у двох томах. Т.2 / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. – К.: ВЦ Академія, 2007. – С. 15, 316.; *Літературозн. слов.-довідник 2006*: Літературознавчий словник-довідник. [за ред.Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка]. – Київ: Академія, 2006. – 752 с.; *Тейлор 2004*: Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання» / Ч. Тейлор / пер. з англ. – К.: Альтерпрес, 2004. – 172 с.; *George Ryga 2004*: George Ryga. The Ecstasy of Rita Joe. Edited by James Hoffman. – Vancouver: Talonbooks, 2004. – 409 с.; *Mullaly 2007*: Mullaly B. Oppression: The focus of structural social work. Oxford University Press, 2007. – pp. 252 – 286.

Стаття посвячена изучению репрезентации этнических образов, межнационального восприятия и культурной идентичности индейцев в канадском обществе в творчестве канадского писателя Джорджа Рыги. Определяются особенности художественной интерпретации образов индейцев и анлоканадцев пьесе «Екстаз Риты Джо».

Илья Коминьярский. Репрезентация образу женщины-индианки в мультикультурному мегаполису (на материале пьесы «Екстаз Риты Джо» Джорджа Рыги)

Ключевые слова: репрезентация образа, истинна репрезентации, образ индианки, канадская литература.